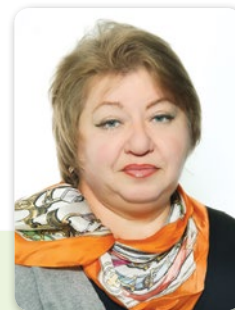

МОВИ НАВЧАЄМО, ГРАЄМО І МИСЛЕННЯ РОЗВИВАЄМО

Добірка вправ та ігор до уроків мови

Ольга ПЕТРИК, старший викладач кафедри початкової освіти Запорізького ОІППО

Жменя власного розуму варта більше, ніж мішок чужої науки. До формування й примноження вмінь дітей висловлювати самостійні критичні судження можуть придатися дидактичні вправи та ігри на уроках мови. Запропоновані матеріали не лише стануть підмогою вчителю в роботі, а й спрямують його до розробки власних нестандартних завдань.

Критичне мислення як складник інтелекту

Знання і мислення — необхідна умова формування успішної особистості. Взаємозв'язок знань і рівня розвитку мислення визначає *інтелект* людини. Спробуємо конкретизувати, що поєднує в собі це поняття. Так, американський психолог Р. Стернберг, відомий дослідженнями *процесів розуміння*, зазначав: «Інтелект — здатність засвоювати й оцінювати не просто нову ідею, а новий клас ідей». Один з основоположників когнітивної психології Л. Виготський найкращим показником інтелекту вважав те, як люди засвоюють нове, а не рівень знань, який вони набули до певного часу. У народі інтелект характеризують такими якостями, як розсудливість і широта поглядів. Кожна із наведених думок слухна, й цілком зрозуміло, що формування інтелекту вимагає серйозної роботи над розвитком мислення.

Останнім часом багато говорять про *критичне мислення*. Психологи пропонують різні визначення цього поняття. Зокрема, на думку психолога Д. Халперн, критичне мислення — це використання когнітивних технік або стратегій, які збільшують імовірність одержати бажаний кінцевий результат. Доцент О. Белкіна-Ковальчук визначає критичне мислення як здатність людини (природну чи сформовану) до самостійної оцінки явищ навколишньої дійсності; інформації, наукових знань, думок і тверджень інших людей; уміння бачити їх позитивні й негативні сторони, а також прагнення до кращого, оптимального розв'язання проблем, завдань, до перегляду догм, стереотипів, традицій.

Отже, йдеться про тип мислення, який характеризується контрольованістю, обґрунтованістю і цілеспрямованістю. Інші визначення доповнюють, що для критичного мислення властива побудова логічних умовисновків; прийняття обґрунтованих рішень стосовно того, відхилити певне судження чи погодитися з ним.

Ознаки критичного мислення (за О. В. Белкіною-Ковальчук):

- незалежність мислення, відносна самостійність думок;
- протистояння до навіювання думок, зразків поведінки, вимог інших;
- критичне ставлення до себе, виявлення власних помилок та адекватне ставлення до них;
- пошукове спрямування мислення, прагнення до знаходження кращих варіантів розв'язання навчальних завдань;
- уміння брати участь у діалоговій взаємодії.

Як світоглядна категорія *критичне мислення* має стати об'єктом професійної уваги кожного вчителя, який з перших кроків дитини в школі є дотичним до процесу формування її поглядів, переконань, цінностей, інтелекту.

Розвивальні завдання

Подаємо вправи, які можуть бути використані на різних за темами й формами уроках, а наведена класифікація спрямує вчителя до складання власних цікавих завдань, що сприятимуть розвитку мислення його вихованців.

Вправи, що стимулюють до пошуку необхідної інформації

Завдання, у яких недостатньо даних

- У слові 6 звуків — скільки у ньому складів?

Дитина, що мислить, намагатиметься з'ясувати, скільки у слові голосних. Адже саме ця інформація дасть змогу виконати завдання.

- До якої частини мови належить слово *черговий*?

Відповідаючи на запитання, учень має аналізувати це слово в реченні: *Черговий учень поливає квіти чи Черговий поливає квіти.*

- Визначте відмінкову форму слова *сонце*.

Учень має з'ясувати контекст.

- Із поданих слів *принесли, перелітний, записка* з допомогою одного запитання доберіть слово до схеми $\square \curvearrowright \square \uparrow \square$. Запитання: де закінчення виражає значення однини, жіночого роду?

Гра "Так — ні"

Педагог задумує слово, а діти мають відгадати його, запитуючи інформацію. Запитання можна формулювати тільки так, щоб учитель відповідав *так* або *ні*.

Наприклад

Задумано слово *книга*.

Діти запитують: Це істота? З конкретним значенням? Є у кожної людини? Це одяг? тощо.

Хто відгадає слово за найменшою кількістю запитань, той і виграє.

Завдання-пастки

Формування звички уважно й критично сприймати завдання і варіанти відповідей

Педагог формулює завдання й пропонує відповідь. Вона може бути як правильною, так і помилковою.

Наприклад

- Полічіть звуки у слові *тінь*.
- Визначіть відмінок слова *день* у реченні *Перші сонячні промені пробудили день*.

Учень, що відповідає, має вислухати відповіді однокласників, зіставити їх з варіантом відповіді педагога й запропонувати власну відповідь.

Такий спосіб роботи над завданням сприяє виробленню звички довіряти собі не менше, ніж іншим. Аналізуючи виконання завдання, увагу слід звертати не на результат, а на спосіб дії учнів.

Розрізнення понятійної і життєвої логіки

Глибинний (сутнісний) зміст поняття і сприйняття його із чисто життєвої позиції часто відрізняються. Наше первинне сприйняття явища чи поняття може бути помилковим, тому слід привчати дітей до розкриття глибших зв'язків — своєрідного "заглиблення" у поняття.

Наприклад

- Яке слово довше: *змія* чи *черв'як*, *кит* чи *кіт*?
- Чи є "родичами" слова *півень* і *курча*, *сова* і *совок*, *ягня* і *вівця*, *будинок* і *будівельник*?

Так, на перший погляд, слова *будівельник* і *будинок* не можуть бути "родичами", оскільки одне з них називає людину, а інше — об'єкт. Однак при глибшому аналізі учні дійдуть висновку, що справді, це слова "родичі", бо у них спільний корінь.

Завдання, що не мають відповіді

Цікавими є завдання, що не мають відповіді. Вони виховують невиконавське ставлення дітей до роботи.

Наприклад

- Педагог просить обрати схему речення, у якому чотири повнозначних слова, й пропонує такі варіанти відповідей.

└ — — .

└ — — — .

- Знайдіть, для якого зі слів є перевірним *верх*.

Повернути, завершений, вертіти.

Учні-виконавці одразу беруться виконувати подібні завдання. Вдумлива дитина скаже, що серед запропонованих варіантів немає правильної відповіді.

Словниково-логічні вправи

Хочеться нагадати про досвід К. Ушинського з розвитку мислення молодших школярів. Цікавими є такого типу вправи:

- "Хто їсть траву?"
- "Хто їсть м'ясо?"
- "Мох — рослина, а граніт ...?"
- "Спина — частина тулуба, а тім'я ...?"
- "І горобець, і галка — ...?"
- "І бджола, і муха — ...?"
- "Що таке золото?" тощо.

На зразок вищенаведених словниково-логічних вправ молодшим школярам можна запропонувати низку завдань.

Прислів'я загубилося — розбіглися слова.

Порядок слів відновлюємо — прислів'я ожива.

(Це та наступне фото надіслала А. Майданюк, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл.)

БУДУЄМО НОВУ ШКОЛУ РАЗОМ

Журнал “Учитель початкової школи”

пропонує на допомогу педагогам
сучасні методичні матеріали

ЗАОЩАДЬТЕ до 10%

- 1 Заходьте на сайт upsh.com.ua
- 2 Оформлюйте онлайн-передплату на журнали “УПШ” та “Джміль”
- 3 Щомісяця гарантовано отримуйте надійну методичну підтримку!

ІНДЕКСИ для передплати на пошті

“УПШ”
Індекс 89869

+

“Джміль”
Індекс 40295

=

Комплект
Індекс 68604

ЗУСТРІЧАЙТЕ У 2019 РОЦІ

Спецвипуски, що представляють кращий досвід педагогів Львівської та Сумської областей (№2, №9)

Тематичні номери:

- Унікальні місця України (№6)
- Емоції та почуття (№12)